

Az első magyar könyvtárosnő: Pikler Blanka

V É K O N Y M A R G I T

A XIX. század vége felé és a századforduló idején az irodalmi termelés oly óriási arányokat öltött, hogy alig lehetett lépést tartani vele. Régebben a könyvtárak arra törekedtek, hogy minden megjelenő művet megszerezzenek. Ebben az időben — a nemzeti könyvtárakat kivéve — a szigorú válogatás elvét kezdték érvényesíteni. Megindult a könyvtárak differenciálódásának folyamata. Az egyik oldalon — az általános népoktatás elterjedésével, az írástudatlanság kiküszöbölésével párhuzamosan — új könyvtártípus született: a közművelődési könyvtár, amely egyformán igyekezett kielégíteni a népesség valamennyi rétegének igényeit. A másik irányban megjelentek és egyre szaporodtak a különféle szakkönyvtárak.

Változások történtek a könyvtárak falain belül is. A növekvő könyvtömeg áramlása miatt olyan könyvtárosokra volt szükség, akik ki tudták válogatni a hatalmas áradatból a haladást képviselő, értékes irodalmat. A könyvtári munka szakmai önállóságot nyert. A korszerű épületek tervezése mellett kidolgozták a könyvek ésszerű tárolásának, az állomány nyilvántartásának, az osztályozásnak, az olvasók kiszolgálásának modern eljárásait.

Annak, hogy a különböző jellegű és típusú könyvtárak mind a tudomány, mind a közművelődés szolgálatában betölthessék szerepüket, előfeltétele volt a személyzet szakszerű kiképzése. Ebben az időben olyan könyvtárosok léptek a színre, mint *Dewey*, a tizedes osztályozó rendszer megteremtője, *Szabó Ervin* a magyar könyvtárügy kimagasló egyénisége. Ők már nem vagy nemcsak mint filozófusok, történészek, írók voltak nagyok, hanem mint könyvtárosok is.¹

Magyarországon a fejlődés lassú és ellentmondásos volt. A hangsúly a tudományos gyűjteményekre helyeződött. 1897-ben alapították meg a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát és Főfelügyelőségét, amelynek feladata „a Magyarországon létező törvényhatósági, községi, felekezeti vagy társadalmi javadalmaszából fenntartott múzeumok és az azokkal kapcsolatos könyvtárak berendezésének, anyagának, szervezetének és kezelésének tanulmányozása lett.”²

Ugyancsak 1897-ben született meg egy újabb rendelkezés a kötelespéldányokról, amely kötelezi a nyomdákat és a kiadókat, hogy minden új nyomdatermékből egy példányt a Nemzeti Múzeum Könyvtárának, egy példányt a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kötelesek beszolgáltatni.³

A XIX. század végén hazánkban a „public library” típusa még nem alakult ki.

Ebben az időben Budapest Magyarországnak nemcsak gazdasági, politikai, szellemi és tudományos fővárosa, hanem az egyetlen nyugat-európai mértékkel mérhető szellemi központja is. Itt székeltek az összes tudományos és irodalmi intézetek, testületek, egyesületek, innen indultak ki a haladó szellemi mozgalmak. Ezzel szemben, ha a főváros tudományos könyvtárainak statisztikáját vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy közülük a legnagyobbak állománya együttesen nem tett ki egymillió kötetet. Ez az anyag kilenc helyen, a város különböző kerületeiben, különböző szerkezetű katalógusokban volt nyilvántartva. A naponta csak 6—7 órát nyitva tartó tudományos könyvtárakban a használat sem volt intenzív.⁴

A vidéki tudományos könyvtárak teljesítőképessége ennél is csekélyebb. A legfontosabb gyűjtemények magán- és egyházi kézen voltak. Ha történeti kincsekben nem is vallottak szégyent, csak nagyon kevés volt az olyan könyvtár, melynek gyarapodása lépést tartott volna a korszerű követelményekkel. Feltárásuk sem volt összhangban az addigra kimunkált elvekkel és módszerekkel.⁵

A népkönyvtárak — állítólag — azzal a céllal jöttek létre, hogy a „tudásnak és a műveltségnek félelmetes különbségeit a vagyonos osztályok és a proletárság között áthidalják”. Mégis „be nem vallott, de összeállításuk elveiből igen sokszor kétségbevonhatatlanul kitűnő feladatuk” az lett, „hogy úgynevezett hazafias, erkölcsös, vallásos irodalommal” nem a proletárság tudását, hanem az erkölcsét hozzák közelebb a vagyonos osztályokéhoz, „vagyis a » lázadás « szellemét öljék ki belőle”.⁶

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége fennállása első éveiben a kulturális egyesületek útján létesített új könyvtárakat, később már önállóan folytatta ezt a munkát. Az általa létesített könyvtárak száma évről évre nőtt, és a vándorkönyvtárakkal együtt 9 év alatt 408-ra, együttese értékük pedig 393 370 koronára emelkedett⁷. Azonban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa mintajegyzéke rendkívül alacsony színvonalú volt, ennek következtében a népkönyvtárak állománya sem lehetett más. Külföldi szerzők nagyon kis számban szerepeltek. *Ambrozovics-Meszlényi Ilona*, *Bánfi János*, *Böngérfi János*, *Kincs István*, *Vékony Antal* regényei és versei például nagy számban fordultak elő, de *Dosztojevszkij*, *Gorkij*, *Victor Hugo*, *Maupassant*, *Ibsen* művei rá sem kerültek a listára. Az ismeretterjesztő rész is nagyon hiányos: a modern szociális problémákkal foglalkozó könyvek éppúgy hiányoztak, mint a természettudományos művek.

Szabó Ervin, a magyar könyvtárügy legjelentősebb képviselője felismerte, hogy a két főtípus: a tudományos könyvtárak és a népkönyvtárak nem alkalmazkodik a művelődési szükségletek kielégítésére. Harcot indított a nálunk addig ismeretlen public libraryk hálózatának megteremtéséért. Ő és munkatársai a magyar könyvtárügy területén hasonló szerepet játszottak, mint Lenin a szovjet könyvtárügy tekintetében. Munkásságukban közös elem a nyugati könyvtárügyi reformok felfedezése, s a szocialista könyvtárügy megteremtésére irányuló törekvés.

Szabó Ervin 1904-ben a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárából került az akkor nagyrészt elavult statisztikai, közigazgatási és várostörténeti művekből álló Fővárosi Könyvtár élére. Ezt a gyűjteményt akarta a főváros lakosságát ellátó könyvtárhálózáttá fejleszteni, s munkatársai segítségével részben azzá is fejlesztette.

Már könyvtárba léptekor talált néhány olyan szakembert, akiket meg tudott nyerni a könyvtár átszervezése tervének. A tízes években mellette dolgozott *Braun Róbert*, *Diénes László*, *Madzsar József*, *Pikler Blanka*, *Szigeti Gabriella*, *Kőhalmi Béla*, *Ritók Emma*.

A századforduló Magyarországon sok egyéb pálya mellett a könyvtárosság is a férfiak privilégiuma volt.

A *Magyar Könyvszemle* 1903-ban még szenzációként közölte azt a hírt, hogy Berlinben „nőket képeznek ki erre a nők előtt új életpályára”, és *Hottinger* tanár szaktanfolyamot nyitott meg, „melynek az a célja, hogy a felsőbb leányiskolát járt és 16 évet meghaladott nőket népkönyvtárak önálló vezetőivé, illetőleg a tudományos könyvtárak hasznos adminisztratív erőivé képezzen ki”.⁸

1906-ban az Egyetemi Könyvtár igazgatója, *Ferenczi Zoltán* próbálkozott meg egy ingyenes női könyvtáros, *Czeke Mariann* foglalkoztatásával, akit azonban csak 1909-ben neveztek ki fizetési könyvtártisztté.

Szabó Ervin gyorsabban szakított a maradisággal. Fél évi gyakornokság elteltével, 1908-ban kinevezeti Magyarországon az első fizetett női könyvtárost.⁹

Munkámban a publikált források tanulmányozásából indultam ki.¹⁰ Az eredeti források jelentős részéhez sem a Fővárosi Levéltárban, sem a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár irattárában nem lehet hozzájutni, azok elvesztek.

Pikler Blankára vonatkozó emlékek és ismereteik elmondásával *Demény Pál*, *Kőhalmi Béla*, *Lencsés Jánosné*, *Markos György*, *Markos Györgyné*, *Martos Vilmos*, *Práger Miklós*, *Remete László*, *Solti Gabriella*, *Tiszay Andor* és *Virág Miklós* voltak segítségemre.

A Z É L E T R A J Z

Pikler Blanka 1883. március 25-én született Budapesten, jómódú család harmadik, s egyben utolsó leánygyermekéül. Apai nagyapja orvos, nagybátyja *Pikler J. Gyula*¹¹ a georgeizmus magyarországi propagálója, a Fővárosi Statisztikai Hivatal egykori igazgatója volt.¹² Apja *Pikler Armin*, előbb orvostanhallgató, majd tanulmányait abbahagyva, több éven át pénzügyminisztériumi tisztviselő.¹³ Nősülése után kávéházat nyit. A szakmában megbecsült személyiség: 1895-ben az ipartestület választmányi tagja, 1896-ban alelnöke. 1900-ban mond le funkciójáról.¹⁴

A VI. kerület Andrassy út 32. szám alatti Opera kávéház jól jövedelmezett, s lehetővé tette — abban az időben, amikor a leányok előtt még nem nyílt meg a művelődés lehetősége —, hogy a *Pikler*-lányok magánúton tanulhassanak. *Blanka* a VII. kerületi (ma *Madách Imre*) fiúgimnázium magántanulója lett, ahol osztálytársa volt többek között *Benédék Marcell* és *Hóman Bálint*, akik később lehetőséget nyújtottak számára, hogy alkalmi munkákat kapjon.¹⁵

A fiatal leány nagyon szerette a matematikát, és szívesen foglalkozott a gyerekekkel. Matematika tanárnő szeretett volna lenni. De ez a vágya — még gyermekkorában kapott középfülgyulladás miatt — sohasem teljesülhetett. Szülei külföldön is gyógykezellették, de a híres külföldi szakorvosok sem tudták hallását teljesen visszaadni.¹⁶ A hallatlanul muzikális *Pikler Blanka*, aki fiatalon hetenként kétszer-háromszor is koncertekre járt, később már a nézőtér legelső sorából is kénytelen volt elmaradni.¹⁷

A gimnázium elvégzése után az egyetem bölcsészettudományi karának irodalomszakára iratkozott be, Csiky Gergely volt szakdolgozati témája.¹⁸ Egyetemi éveit alatt kapcsolódott be a hazánkban is egyre jobban kibontakozó polgári nőmozgalomba, háromnegyed évig (1908—1909) a Feministák Egyesületének könyvtárát is kezelte.¹⁹

Az apa halála után a kávéház vezetését egyik leánya sem vállalta: a család szűkös körülmények közé került, s Blankának is kenyérkereset után kellett néznie.²⁰

Az egyetemi végbizonyítvány elnyerése után a Fővárosi Könyvtár 1908. január 1-én vette fel díjtalan gyakornoknak. Szabó Ervin előterjesztésében díjnoki alkalmazásának engedélyezését kérte a polgármestertől:

„Indoklásul hivatkozunk a jelzett munkamennyiségre, amely a székesfővárosi könyvtárban 1 — 1 munkaerőre esik, s ami előrelátható gyarapodás fokozódásával még emelkedni fog, ... azon tiszteletteljes kéréssel fordulunk a T.T.-hoz, hogy nőt alkalmazhassunk az engedélyezendő díjnoki állásra. Már ... javasoltuk, hogy a gyakornoki és kezelőtiszti állások megfelelő kvalifikációval bíró nőkkel is betölthetők legyenek, minthogy a nyugat-európai és amerikai tapasztalatok szerint a könyvtári kezelési munkában a nők sok tekintetben alkalmasabbak, mint a férfiak ... Könyvtári szolgálatra kiválóan alkalmassá teszi a nőket aprólékos és szakadatlan ügybuzgalmuk, amely tulajdonságok a könyvtári kezelési munkák végzésére multhatatlanul szükségesek. ... Van szerencsénk egyúttal jelenteni, hogy az engedélyezendő díjnoki állásra alkalmas nőt hozhatnánk máris javaslatba. Könyvtárunkban ugyanis már hosszabb ideje dolgozik önkéntes minőségben Pikler Blanka végzett bölcsészethallgató, ki ez idő alatt könyvtári ismereteinek és képességeinek olyan meggyőző bizonyítékait adta, hogy tekintettel magas kvalifikációjára, alkalmaztatása határozottan nyereség volna a székesfővárosi könyvtárra.”²¹

Pikler Blankát 1908. július 1-én a Fővárosi Könyvtár tisztviselőjévé nevezték ki. Az első magyar könyvtárosnő minden ténykedésével igyekezett bebizonyítani, hogy ezen a pályán a nők is megállják a helyüket. Röviddel kinevezése után a katalógizáló osztály vezetésével bízták meg. „A legrátermettebb, legmunkabíróbb” tisztviselőt 1911-ben — városi segéllyel — egyhetes németországi tanulmányútra küldték.

1908-tól kezdve ő állítja össze a könyvtár *Értesítőjét*, majd — 1914 februárja és júliusa között — a *Magyarország bibliográfiája* című kiadványt is, a *Könyvtári Szemle* mellékletét. Ismeretes, hogy ezekben az időkben csak jámbor óhajlás a magyar kurrens nemzeti bibliográfia megteremtése, ezt a könyvkereskedők céljait szolgáló *Corvina* helyettesítette. Kózhalmi és Pikler vállalkozásukban a *Corvina* jegyzékeiből kimaradt — mert könyvkereskedői forgalomba sem került — kiadványok címeinek tömegét vették fel. Munkájuk méltánylását jelentette hogy néhány hónap után őket bizta meg a Könyvkiadók Egyesülete az addiginál teljesebb havi jegyzék összeállításával. Kózhalmi Bélával közös munkája a *Magyar Könyvészet* 1915—1918. évi folyama.

Szabó Ervin növekvő megbecsüléssel figyelte Pikler Blanka tevékenységét, a Fővárosi Könyvtáron belüli teljesítményeit és 1914-ben a Katalógizálás irányítása mellett rábízta a Rendelő vezetését is a következő megokolással:

„A gyarapodás előkészítő munkái, vagyis a rendelés és az ajándékok, cserék és a megtekintésre küldött könyvek kezelése és földolgozása, vagyis a lajstromozás, helyszámozás stb. Pikler Blanka könyvtártiszt példátlanul odaadó és lelkiismeretes vezetése alatt működő Rendelő és Katalógizáló osztály dolga volt.”²²

„Ezekben az időkben, az első világháború előestéjén, az eszeveszett fegyverkezési verseny és az egymást követő gazdasági válságok miatt mind nehezebbé válnak a megélhetési viszonyok . . . Pikler Blanka is növekvő anyagi gondokkal küzd, Szabó Ervin hosszúlejárátú kölesönök folyósítását eszközli ki a városinál számára.”²³ „Mivel a nevezett a könyvtárnak egyik legszorgalmasabb tisztviselője, aki minden különmunkadíj nélkül, hivatalos idején kívül is sok időt tölt a könyvtárban, kérem a polgármester urat, hogy anyagi nehézségeinek enyhítésére a nevezettnek 150 K segílyt engedélyezni kegyeskedjék.”²⁴

A háború vége felé új oldaláról mutatkozik be: részt vállal abból az illegális, antimilitarista harcból, melynek egyik központja a Szabó Ervin vezette könyvtár volt. A fronton is terjesztették azokat a forradalmi kiáltványokat, amelyeket ő gépelt sokszorosítás alá.²⁵

A Tanácsköztársaság hónapjai alatt azokkal tart, akik tettekkel állnak a munkáshatalom oldalára. Ezért a bukás után, 1919. augusztus 8-án más haladó könyvtárosokkal együtt Pikler Blankát is börtönbe vitték, s később fegyelmi úton bocsátották el a könyvtárból.

A fehérterror idején állandó állása nem volt, de mindig dolgozott, munkáját mindenhol megbecsülték. Bibliográfusi tevékenységét is tovább folytatta. Az ő szerkesztésében jelent meg a *Magyar Könyvészet 1921—23*, valamint a *Corvina* könyvészeti melléklete. 1925-ben *Braun* Róberttel együtt állította össze az *Általános magyar könyvjegyzéket*. Állandóan járt a könyvtárakba, a legnagyobb könyvkereskedésekbe, az antikváriumokba. Fáradtságot nem ismerve hajszolta a könyvet; bírálói aaptalanul állították, hogy csak céduláról készítette bibliográfiáit. Nem szerette, ha hajszolták, de ő mindig hajszolta önmagát.²⁶ Gyakran késő éjszakáig katalogizált barátnőjével, *Lencsés* Jánosnéval együtt. Hogy a baráti látogatások ne zavarják őt a munkában, a hét egy napján — általában szerdán — fogadónapot tartott. Ezeken a teaesteken a legújabb irodalmi és politikai kérdéseket vitatták meg. A házigazda kérésére a barátok mindig magukkal hozták 14—18 éves gyermekeiket is, akiket Pikler Blanka egyenrangú felnőttként kezelt. A teaestek résztvevői közé tartozott *Braun* Éva, *Braun* Róbertné, *Gellért* Hugó és felesége, *Gergely* Aranka és Janka, *Gergely* Győző, *Lencsés* Jánosné, *Markos* György, *Pór* Nándorné, *Solti* András, *Solti* Andrásné és leányuk, *Szauder* Erzsébet és *Weil* Klára.²⁷

A Sziget utca 2. szám alatti szerény lakás azonban nemcsak a szerdai napokon volt nyitva barátai számára. A megbízhatóságáról, bátorságáról és segítőkészségéről nevezetes könyvtáros gyakran nyújtott menedéket egy-egy éjszakára a rendőrség által körözött kommunistáknak.²⁸

Az 1944. július 2-i bombatámadáskor a Sziget utcai ház szinte teljesen megsemmisült, s vele Pikler Blanka lakása. Itt veszték összes könyvei, iratai, az általa őrzött Szabó Ervin-dokumentumok.²⁹

A felszabadulást hallásának csaknem teljes elvesztésével éli meg, ezért nem tudja elfogadni a Szabó Ervin Könyvtár alkalmazási ajánlatát.³⁰

„A felszabadulás után — írja önéletrajzában — rehabilitáltak, de mint 60 éven felülit, nyugdíjaztak. 1946. január óta dolgozom a Szikrában, előbb a Műszaki Osztályon, majd 1948 nyara óta a Marxista Lektorátusban. . . . 1945 februárjában beléptem az MKP-be. A 20-as évek eleje óta megszakításokkal szakszervezeti tag vagyok. Az 1947-es választásoknál irodai munkákban segédkeztem. A Szikrában az üzemi könyvtárt kezelem.”³¹

Munkája elismerésül 1953. április 4-én és 1955. április 4-én Szocialista Kultúráért miniszteri kitüntetést kapott.³²

Az volt a kívánsága, hogy „ne éljen tovább, mint ameddig dolgozni tud”. Ez beteljesedett. A még mindig igen aktív Pikler Blankát 1957. április 13-án a Széchenyi-fürdőben érte utol a halál. . .³³ A Kossuth Könyvkiadó saját halottjaként temette el. Sírjánál, a Farkasréti temetőben *Virág* Miklósné búcsúzott tőle.³⁴ A Kiadó személyi irataiból a következő nekrológ került elő:

„Pikler Blanka a magyar munkásmozgalom régi harcosa, 74 éves korában elhunyt. Pikler elvtársnő 1908-tól a Fővárosi Könyvtár dolgozójaként Szabó Ervin közvetlen munkatársa volt, s nagy szolgálatokat tett a háborúellenes forradalmi szocialista mozgalomnak, amely a Kommunisták Magyarországi Pártja egyik forrásává lett. Bátor kiállásáért a Tanácsköztársaság bukása után üldözték, a Horthy időkben sokszor névtelenül folytathatta bibliográfiai munkásságát, neve mégis fogalom volt a könyvtári, könyvkiadói körökben. A felszabadulás után, magas kora ellenére csaknem haláláig segítette értékes munkájával a Szikra Könyvkiadót. Pikler Blankát súlyos nagyothallása gátolta mozgalmi munkájában, mégis mindig megtalálta a módját, hogy nézetei bátor hirdetésével, áldozatkészségével, tiszta emberségével neveljen, szíveket szerezzen a pártnak, a kommunizmus ügyének.”

Pikler Blanka egyetemi évei alatt kapcsolódik be a Magyarországon is egyre jobban kibontakozó polgári nőmozgalomba.³⁵ Itt indul politikai-közéleti pályafutása, amely később a Galilei Körben, majd a Tanácsköztársaság munkájában folytatódik: 1919. augusztus 8-án pedig mint a „kommunista elvek . . . hangos hirdetőjét” tartóztatják le. S ha nem is lett a Kommunista Párt tagja, humanizmusa, emberszeretete arra sarkallta, hogy mindig megtalálja helyét ott, ahol a közügyekért tenni tud valamit.³⁶

A magyarországi polgári nőmozgalom kezdete 1897-re tehető. Ekkor alakul meg a Nőtisztviselők Országos Egyesülete, amely elsősorban azt akarja elérni, hogy a nők a jól fizetett pályákon is alkalmazást nyerjenek, a férfiakkal egyenlő bérért. 1904-ben jön létre a Feministák Egyesülete, a női választójog és az „egyenlő munkáért egyenlő bért” követelésével.

Pikler Blanka 1904-től 1908-ig a Feministák Egyesületének titkáráként, majd 1913-ig választmányi tagjaként tevékenykedik. A két egyesület párhuzamosan működik, és 1907-ben közös lapot indít *A Nő és a Társadalom* címmel.

A feministák lapja sok országos kérdést felvet: a drágasággal, a rossz lakáviszonyokkal, az analfabetizmussal kapcsolatban. Állásfoglalása a polgári radikálisokéhoz áll közel.

A háború kérdésében kezdettől fogva elítélő magatartást tanúsítanak.

Pikler Blanka a Feministák Egyesületének gyakorlati tevékenységébe kapcsolódott bele. 1904-től titkár volt. Titkári beszámolóiban a mozgalom erkölcsi jelentőségére hívja fel a figyelmet. A titkári s a szervező tevékenység mellett a tartalmi munkából is kiveszi a részét. 1908 áprilisáig az egyesület titkára. Mikor a Fővárosi Könyvtár szolgálatába lép, tovább kezeli az egyesület könyvtárát.

A városi könyvtárban és az egyesületben végzett párhuzamos munka nehézségnek bizonyul, s ezért 1909 elején lemond az egyesületi könyvtárosságról, de továbbra is aktívan tevékenykedik a gyakorlati munkában, és még 3 éven keresztül szerepel a választmányi tagok közt is.³⁷ 1913-ban az egyesület választmányát kibővítik, 35 lesz a létszám, Pikler Blanka azonban a kibővített választmányból kimarad, és nem szerepel a következő években sem.³⁸

Ha további közélet pályafutását vesszük figyelembe, akkor a szakítás politikai állásfoglalásának balratolódásával is magyarázható. Szabó Ervin hatására megismeri a szocialista tanokat. Útja a Galilei Kör felé vezet. A polgári jellegű szervezet már nem felel meg elveinek.

PIKLER BLANKA MINT KÖNYVTÁROS

Pikler Blanka könyvtárosi pályáját 1908. január 1-én kezdte meg a *Thirring* Gusztáv igazgatósága és Szabó Ervin gyakorlati vezetése alatti Fővárosi Könyvtárban. Szabó Ervin hónapokig harcolt a városnál azért, hogy a könyvtárosi állás „kellő könyvtári gyakorlattal és szakképzettséggel rendelkező nővel is betölthető legyen”, különösen, ha „... a nevezett Pikler Blanka nem csupán érettségi bizonyítvánnyal bír, hanem egyetemet is végzett”, és „már hosszabb idő óta díjtalanul dolgozik a könyvtárban”.³⁹

1908. július 1-én a Fővárosi Könyvtár tisztviselőjévé nevezték ki a kitűnően dolgozó Pikler Blankát, aki ezáltal az első státusszal rendelkező magyar könyvtárosnő lett havi 90 korona fizetéssel.

Pikler Blankát, aki „nem csupán középiskolát végzett, hanem bölcsészettudományi tanfolyamot is, és a bölcsészettudományi doktorátusra készül, tekintettel továbbá arra, hogy szakképzettsége és értelmisége folytán a könyvtár leghasználhatóbb alkalmazottjai közé tartozik, a hivatali kötelességeit ritka buzgalommal végzi, a IX. fizetési osztályba, 100 korona havi fizetéssel és 60 korona negyedévi lakáspénzzel előléptetni méltóztassék.”⁴⁰ — írta Szabó Ervin, egyik beadványában.

1910-ben már havi 110 korona fizetést és 80 korona negyedévi lakáspénzt kapott a VIII. fizetési osztályba sorolt fiatal könyvtárosnő, aki ekkor már a Katalogizáló osztály vezetője volt.

A Katalogizáló Osztály a Rendelőtől és az osztályozó tisztviselőktől kapott könyveket szétválogatás után (a másodpéldányokat és a folytatásos műveket nem kellett katalogizálni) az egyesített angol és amerikai szabályok szerint dolgozta fel, mely a porosz gyakorlatban használt substantum regens (általában az első nominativusban álló főnév) helyett a mechanikus rendszóválasztás módszerét alkalmazta.

A nemzetközi formájú kartoncédulákra (12,5×7,5) 2 centiméterre a felső részéről vonalat húztak. A cédula bal felső sarkára a mű helyszámát, alája a könyv tizedes szakbeosztásának számát vezették rá. A szerző nevét, a vonal fölött tüntették fel, a mű címét és az impresszum adatait pedig a vonal alá írták.⁴¹

A Katalogizáló Osztály gyűjtötte az akcesszió-cédulákat is, melyekből — 1907-től kezdve — folyamatosan állították össze a Fővárosi Könyvtár Értesítőjének az anyagát, s ebben szakosportosításban közölték az új szerzemények jegyzékét is. Az Értesítő első korrektúráját mindig Pikler Blanka végezte.

A Fővárosi Könyvtár 1914 márciusában költözött új otthonába, a Károlyi utcai épületbe. Ezzel kapcsolatosan belsőleg is teljesen újjászervezték a könyvtárat. A régi, elavult dobozos katalógusrendszert kiselejtezték, a különböző irányú keresések megkönnyítésére különböző típusú cédulakatalógusokat készítettek: betűrendes és személyzeti katalógust, szakkatalógust és földrajzi kataló-

gust. Ezeken kívül külön katalógust készítettek még a Budapesti gyűjtemény és a Kézirattár anyagából, de ezek cédulaanyagát a nagy katalógusba is beolvasztották.

A régi dobozos katalógusokban szabadon helyezkedtek el a rossz papírra írt cédulák. Helyükbe a mindmáig legkorszerűbbnek bizonyult fiókos katalógus-szekrényeket állították fel, amelyekben a nemzetközi szabvány méretének megfelelő kartoncédulákat nyársak segítségével rögzítették.

A Pikler Blanka és Kóhalmi Béla vezetésével dolgozó 25 tagú rekonstrukciós gárdára roppant feladatok hárultak. A rekatalogizálást a selejtezés előzte meg, melynél az olvasók indokolt igényeit tartották szem előtt. A selejtezés után a könyvtár állománya 145 000 kötetről 108 000-re csökkent, s ebből a leginkább munkaigényes központi anyag 87 000 kötetet tett ki. 1914 végéig a központ állományának 2/3 részét dolgozták korszerűen fel, s ennek során 336 000 új katalóguscédula készült.

„A címfelvételek jelentős részét a főváros háziyomdájában készítették. ... Minden egyes cédula két példányban készült; az egyik belső használatra, így végleg megszüntették azt a lehetetlen állapotot, hogy a könyvtárosok feldolgozó munkájuk közben minduntalan az olvasókba ütközzenek. Emellett az olvasói katalógusok esetleges megcsönkítése sem okozott ezután olyan végzetes bajt, mint korábban, amikor egy cédula eltűnése az általa jelzett könyv elsüllyedését is jelentette. 1914 végén a választólapokkal együtt kerekén 350 000 darab katalóguscédula 21 fiókos kartotékszekrényben volt elhelyezve... Kialakult a központi gyűjtemény mai katalógusrendszerének alapja: a modern szabvány szerint készült olvasói és szolgálati katalógus, a decimális rendszerben felállított szakkatalógus, a földrajzi katalógus, a különgyűjtemények katalógusai, ez utóbbiak is két példányban.”⁴²

A nyilvános és a szolgálati katalógus között csak kivitelezésbeli különbség volt: a nyilvánosba kerülő cédulákat celluloid áthúzással védték meg a kopástól. A betűrendes katalógus a szerzők művei mellett a szerzőkre vonatkozó irodalmat is magába foglalta. A felgyülemlett anyagot a gyorsabb tájékozódás elősegítése érdekében háromféle színű vezérlapokkal választották el. A különböző betűknél barna színű, a sok munkával szereplő szerzőknél rózsaszínű, a sok kiadvánnyal szereplő testületi szerzőknél sárga választólapot találunk.⁴³

A szakkatalógus a Dewey-féle tizedes osztályozás alapján tárja fel a könyvtár anyagát. Az azóta világszerte elterjedt tizedes osztályozási rendszer bevezetése hazánkban Szabó Ervin úttörő érdeme, aki már 1902-ben is ezt alkalmazta a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárában.

A földrajzi katalógus részben betűrendes, részben szakkatalógus: a földrajzi nevek betűrendjén belül az anyagot szakok szerint rendezték el. A cédulaanyag nagyságától függött, hogy a szakszámokat mennyire redukálva alkalmazták.⁴⁴

Pikler Blanka könyvtári munkásságának legnagyobb érdeme ez a jól megalapozott és gondos munkát igénylő katalógusrendszer, illetve annak rendszeres továbbépítése. 1914-ben a Rendelő vezetésével is megbízták, 1915 szeptemberéig a Rendelő a Katalogizálóval egyesítve működött az ő vezetésével.

A Fővárosi Könyvtár Értesítője című évenként megjelenő kiadványban Pikler Blanka adott számot a két osztály munkájáról:

„A Rendelőnek már megvolt a maga szilárd szervezete és az ott végzett munkának a megalapozott menete. A Katalogizálóban azonban az ügymenetet újjá kellett szervezni és a még 1914 augusztusában átvett hátralék feldolgozását kellett főleg siettetni, miért is az első hónapokban a két egyesített osztály személyzete munkaerejének jóval nagyobb részét

a Katalógizáló felé irányította, amit a Rendelő természetesen megsínylett. A későbbi hónapokban és főleg a két osztály szétválása óta sikerült a Rendelő ügyeit újból felfrisseníteni, úgy, hogy a második félévi gyarapodás az első félévével szemben emelkedést mutat és az ügymenet mindenkor szükséges javításával is újlag többet foglalkozhattunk.⁴⁵

1915 szeptemberében a Katalógizáló osztály vezetését Schein Józsefné vette át, s ez időtől kezdve Pikler Blanka csak a Rendelőt irányította.

„A Rendelő munkáját — írja — főleg a könyvbeszerzésnél igen nagy mértékben me-nehezítette a háborús állapot. Minthogy a könyvkereskedők is erősen megfogyott személy-zettel dolgoznak — sok helyen a legjobb vezető munkaerőket kell nélkülözniök — a szállítások körül sok volt a késelem, zavar és pontatlanság. A megszabott szállítási határidőt a közlekedés és csomagszállítás nehézségei miatt nem tudták betartani, s így a gyakran szük-ségessé váló sürgetések is szaporították az osztály munkáját. Többször jutottunk az olva-sókkal szemben kellemetlen helyzetbe, akik nemigen akarták elhinni és megérteni, hogy pl. német könyvet 4, sokszor 6 hét alatt tudtunk csak beszerezni. E miatt több ízben folytat-tunk tárgyalásokat a szállítókkal, sürgősebb esetekben a szállítási költség megtérítését is vállaltuk. De, bár az év végéig a dolgok némileg javultak is, a szállítások tökéletes, minden zökkenés nélkül való menete csak a normális állapotok helyreálltával várható.”⁴⁶

A beszámoló további részében részletesen leírja, honnan és hogyan vásárolta a Rendelő az új könyveket. 1915-ben eszerint kerekén 3000 rendelést adtak fel a könyvkereskedőknek és az antikváriusoknak és 11 332 mű beérkezésével kap-csolatos könyvtári feladatokat végeztek el.

A következő év Értesítőjében örömmel jelenti, hogy minden téren emelke-désről adhat számot.

„Nagymértékű az emelkedés az ajándékkönyveknél. Igyekezettünk egész évben oda irányult, hogy az egyesületi és hatósági kiadványok sorozatait, kivált a budapesti vonatko-zásúakat, rendszeresen kiegészítsük. Ugyancsak nagy gondot fordítottunk a könyvkereskedői forgalomba nem kerülő könyvek és füzetek beszerzésére. S bár — bizonyára a háború miatt — kérdéseink nagy hányadának eredménye nem volt, mégis az erre a munkára fordított nagyobb gond az ajándékok számának emelkedésében jut kifejezésre.” A 2707 rendeléssel szemben 21 246 dokumentum állományba vételéről gondoskodtak. Meglepően korszerű a jelentésnek az egyesületi, a hatósági, általában a könyvkereskedői forgalomba nem került művekre vonatkozó része. Ezen kívül a katalógusok revízióját is ambíciózusan végezték:

„A Katalógusban észlelt hibákat — írja Pikler Blanka — állandóan nyilvántartjuk. E hibáknak az összes katalógusban való helyreigazítása is a Rendelő osztály feladata volt. 697 cédulán végeztünk javítást.”⁴⁷

A Rendelő munkájáról csak akkor kapunk teljes képet, ha megvizsgáljuk a könyvtár új szerzeményeit tartalmazó Értesítő anyagát, amelyet — a Katalo-gizáló akcesszió-céduláiból — Pikler Blanka állított össze. A könyvtár gyűjtő-körét tartva szem előtt, különösen társadalomtudományi műveket szerzett be. *Marx, Engels* művei mellett ott sorakoznak az utópista szocialisták, *Saint-Simon, Owen, Fourier* munkái is. De nemcsak a munkásmozgalom múltját feltáró doku-mentumokat gyűjtötte, hanem figyelemmel kísérte a kor nagy eseményeit, s a nemzetközi munkásmozgalom szinte valamennyi vezéralakjának írását igyeke-zett megvenni. A forradalmi, a szociáldemokrata és általában baloldali szellemű kiadványok mellett úgyszólván minden párt irodalmi terméke fellelhető az *Érte-sítő* hasábjain. A társadalomtudományi munkák mellett az *Értesítő* nagy része várostörténeti, városügyi, közigazgatási vagy statisztikai anyagból állott.⁴⁸

Az *Értesítő* 1916. évfolyamában rövid hír tájékoztat arról, hogy a könyvtár

a gyakorlók részére, azért, hogy a „gyakorlati készségen kívül elméleti áttekintést is szerezzenek” könyvtártudományi előadásokat szervez. Az előadások májustól júliusig zajlottak le heti egy órában. A második előadást Pikler Blanka tartotta a *Könyvek beszerzése, iktatása, helyszámozása* címmel.⁴⁹

A proletárdiktatúra hónapjaiban a Fővárosi Könyvtár az egész magyar könyvtárügy központja, irányítója lett, „ahonnan minden kezdeményezés kiindult, amelynek munkatársai a legaktívabban vettek részt a forradalomban. Szabó Ervin évtizedes nevelő munkájának volt ez az eredménye”.⁵⁰

1919. március 30-án Dienes Lászlót és Kóhalmi Bélát bízták meg a könyvtárügyek országos vezetésével. Fő alapelvüknek tekintették azt, hogy az olvasó az ország egész területén, a közkönyvtárak útján a lehető legkönnyebben és leggyorsabban hozzájuthasson ahhoz a könyvhöz, amire szüksége van. Ennek megfelelően építették ki az ország könyvtári rendszerét. A könyvtárügy élére az Országos Könyvtárügyi Tanácsot állították, közvetlen felügyelet alá rendelték az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézetet, melynek „hatáskörébe került az egész ország tudományos és közművelődési könyvtárainak dologi és személyi ügyeinek az intézése”. Az intézet egy könyvtárügyi és egy bibliográfiai főosztályra tagolódott.

Pikler Blanka, aki a könyvkötési ügyek intézője is volt, a proletárdiktatúra idején a *Corvinában* megjelenő kurrens magyar könyvészetet gondozta.

A Tanácsköztársaság idején kéthónapos könyvtárosképző tanfolyam indult. Célja az volt, „hogy a közművelődési könyvtárak kiépítendő nagyszabású hálózatának kezelésére megfelelő személyzetet képezzen ki”. A tanfolyam, amely május 12-én kezdődött, és amelyet Dienes László nyitott meg, 21 előadó közül 10 a Szabó Ervin Könyvtár dolgozója volt. Pikler Blanka a katalógizálással ismertette meg a hallgatókat. Az elméleti kérdések tisztázása után, a gyakorlattal egybekötött tanításon a porosz és amerikai szabályoknak a mi viszonyaink közötti megfelelő alkalmazásáról beszélt.⁵¹

A fennmaradt dokumentumok szerint Pikler Blanka buzgón tevékenykedett, rőtta a várost, hogy a Szabó Ervinről elnevezett Fővárosi Könyvtár leendő fiókkönyvtárai számára helyiségeket szerezzen.

A Tanácsköztársaság bukása után ezért készülhetett róla — augusztus 18-i kelettel — a következő jelentés:

„Jelentem, hogy Pikler Blankát (36 éves hajadon, lakik: Ménesi út 19. I. em.), mert a Kommunista társadalom egyik harcos katonája volt, továbbá a kommunista elveknek több tanú szerint ma is hangos hirdetője, letartóztattuk.”⁵²

A következő napon, 1919. évi augusztus hó 9-én *Véber János* detektív a következő feljelentést készítette:

„1919. évi augusztus hó 9-én. Jelentem, hogy Pikler Blanka és Szigeti Gabriella ellen a puhatolást megejtettem, melynek során megállapítottam, hogy mind a két nő veszedelmes bolsevik. . .” „Ők mindenütt, amerre csak jártak, mindenkinek a bolsevik eszmét hirdették, híveket is igyekeztek gyűjteni. . .”⁵³

Hittig Gyula detektív jelentése szerint Pikler Blanka „mérsékeltbb kommunista, a könyvtár alkalmazottjai nem akarnak nyilvánosan tanúskodni és bírósághoz és ügyészséghez ezért nem neveztetnek meg”.⁵⁴

Pikler Blanka 1919. augusztus 20-án szabadul a börtönből. A fegyelmi végén a „Vég határozat” tett pontot. Ebből idézzük a következőt:

Pikler Blanka könyvtári főtisztet az 1886. évi XXIII t. c. 1. §-ának a) pontjában ütköző fegyelmi vétség elkövetésében bűnösnek találtuk és ezért őt ugyanezen törvényeink 9. §-ának b) pontja alapján hivatalvesztéssel büntetjük.

„A vádak tekintetében lefolytatott vizsgálat során felmerült adatokból a következő tényállást állapítjuk meg:

1. Dr. Kremmer Dezső főkönyvtárosnak és Drescher Pál számvevőségi tisztnek a vallomásából, ... valamint Ehrlich Nina könyvtári tisztnek a vallomásából az is megállapítható, hogy terhelt a proletárdiktatúra könyvtárpolitikáját a legteljesebb mértékben magáévá tette s az erőszakos könyvrekvirálások útján szerzett könyveket minél nagyobb számban való megszerzését hangoztatta. E tekintetben a fegyelmi vétséggel terhelt 1919. október 25-én felvett jegyzőkönyvbe mondott vallomásában maga is beismer annyit „a könyvtárugy fejlesztését célzó rendelkezéseket örömmel fogadtam”, viszont 1919. szeptember 5-én történt meghallgatása alkalmával azt adja elő, hogy a Tanácsköztársaság több intézkedését kifogásolta s nem tartotta korszerűnek. ... Ezzel a védekezéssel szemben megállapítjuk, hogy terhelt a Tanácsköztársaságnak azokat az intézkedéseit kifogásolta, amelyek őt egyénileg és saját személyében zavarólag érintették.
2. Dr. Dienes László volt fővárosi népbiztost, akivel a terhelt igen bizalmas viszonyban volt, a VAOSZ egyik ülésén a fegyelmi vétséggel terhelt védelmébe vette, akkor, amikor őt a fővárosi tisztviselők ellen kommunisztikus alapon írt cikke miatt a tisztviselők támadták. ...
3. Fegyelmi vétséggel terhelt a proletárdiktatúra közepe táján, amikor a VAOSZ ülésén a hangulat a diktatúra ellen kezdett fordulni, több ízben olyan kijelentéseket tett, hogy ott csupa „ellenforradalmár” ül s odajárni „utálat”. ...
4. Az 1919. június 24-i ellenforradalmak fegyverrel való leverését helyeselte ...
5. Terhelt ... állandóan összejött a szintén fegyelmi eljárás alatt álló Várad Irmával és Szigeti Gabriellával, aki terhelt szerint szovjet párttag volt.
6. A VAOSZ ülésein állandóan jelen volt s ott erős kommunista érzelmeivel keltett feltűnést ...
11. Terhelt 1919. évi szeptember hó 5-én történt kihallgatásakor felhívás dacára sem nevezte meg azokat, akik 1919. március 21-ike előtt a városi könyvtár bizalmija, Kőhalmi Béla által a szociáldemokratapárt választási céljaira eszközölt gyűjtésnél egy napi keresetüknek erre a célra való felajánlását kommunista voltokra utalással megadták. ...

Ezek szerint nyilvánvaló, hogy terhelt ... ténykedésével beigazolta azt, hogy ellensége az államnak, az állam alkotmányának, nemzeti jellegének, egységének és annak a hazának, amelynek kenyerét eszi, és amelynek szolgálatára vállalkozott és hogy köztisztviselői állásuk érzelmeinél, gondolkodásmódjánál és cselekedeteinél fogva alkalmatlan és méltatlan.”⁵⁵
Budapest, 1920. július 9.

Kremmer Dezső, a könyvtár akkori igazgatója rövid hírrel hozta a nyilvánosság elé, hogy

„A tanács a fegyelmi eljárás alá vont tisztviselők közül dr. Braun Róbert aligazgatót, Kőhalmi Béla könyvtárost, Pikler Blanka és Várad Irma könyvtári főtisztviselőket (82/1921. és 86/1921. sz. tan. hat.) hivatalvesztésre ítélte.”⁵⁶

Pikler Blanka bibliográfiai pályafutása nem választható el könyvtárosi munkájától, hiszen a bibliográfia-szerkesztés tulajdonképpen a könyvtárosi tevékenység egy részterülete.

E munkásságát még a Fővárosi Könyvtárban kezdte meg az *Értesítő* szerkesztésekor. Az egyes számok elején betűrendes tárgymutató volt a decimális

rendben közölt új szerzemények (*Fővárosi Könyvtár szerzeményeinek és a közgazdasági és közigazgatási irodalom válogatott jegyzéke*) használatához. Ezután következett a *Hírek és közlések* című rovat. Minden egyes füzet külön név- és címutatóval zárult. Ezt az év végén egyesítették. Az állandó rovatokon kívül az *Értesítő* negyedévenként hozta a Fővárosi Könyvtár adományozóinak jegyzékét, valamint a kurrens folyóiratok betűrendes felsorolását.

A nyomdai költségek nagysága és az erősen megszorított könyvek arra készítették a szerkesztőt, hogy 1912-től kezdve csak válogatott jegyzéket közöljön.

1913-ban indult meg Kóhalmi Béla szerkesztésében a *Könyvtári Szemle*, mely arra törekedett, hogy „ne csak minél több jó könyv szórassék szét az országban, hanem minél több: könyvről való ismeret is”.⁵⁷ A lap hasábjain többször felvetődött, hogy a *Corvina* kurrens magyar bibliográfiája nem teljes, mivel a könyvárusi forgalomba nem kerülő könyveket nem regisztrálja. Kóhalmi Béla *A magyar nemzeti bibliográfia kérdése* című cikkében 1903—1912-ig összehasonlította a *Corvinában* megjelent könyvek összegét a Nemzeti Múzeumba beérkezett kötelepéldányok összegével. Szomorú eredményt kapott: tíz év alatt közel kilencvenezer könyv és füzet maradt ki a *Corvinából*.⁵⁸

A *Könyvtári Szemle* harcolt a teljes kurrens nemzeti bibliográfia megteremtéséért: 1914-ben mellékletként közrebocsátotta *Magyarország Bibliográfiáját* azzal a céllal, hogy a „Magyarországon megjelenő összes irodalmi termékről pontos és teljes bibliográfiát” nyújtson. Az első két szám *Steinhofér* Károly munkája, a következőket már Pikler Blanka szerkesztette.

Magyarország bibliográfiája egyszerre és elsőként oldotta meg a kurrens nemzeti ajánló- (mint az *Új Könyvek*) és tudományos bibliográfia (*Magyar Nemzeti Bibliográfia*) problémáját. Az annotációk Pikler Blanka biztos értékeit és humanista-haladó beállítottságát egyaránt magukon viselik. A színes fogalmazás igényét az ő annotációinak ismeretében példaképpül állíthatjuk a ma számára.

A vállalkozás nagy érdeme, hogy szakbeosztása a tizedes rendszert követi. A bibliográfiai rész előtt felvázolja a 10 szakcsoportot, majd a hazai könyvtermést a tizedes osztályozás beosztásában közli. A bibliográfiát pontosan készített név- és tárgymutató zárja le.

Pikler Blanka mindössze négy alkalommal szerkeszthette ezt a minden hónap 15-én jelentkező kiadványt. Az 1914 júniusi számban a *Könyvtári Szemle* szerkesztősége ugyanis rövid hírt közölt:

„Értesítjük az olvasót, hogy a *Könyvtári Szemle* bibliográfiája ezúttal utolszor jelenik meg ebben az alakban. A lap s e bibliográfia szerkesztője a Magyar Könyvkereskedők Egyesülete elnökének (Benkő Gyula) megtisztelő bizalma folytán megbízást kapott a könyvkereskedők kurrens nemzeti bibliográfiájának az 1878 óta megjelenő *Corvina* könyvészeti részének szerkesztésére. Ez a kötelezettségük 1914 júliusával kezdődik. A *Könyvtári Szemle* azért indította meg ezt a bibliográfiát, hogy bizonyosságot tegyen arról, hogy a nemzeti bibliográfia hiányos, hogy jobbat lehessen csinálni.”⁵⁹

1915-ben már meg is jelent Pikler Blanka és Kóhalmi Béla gondozásában a *Magyar Könyvészet 1914.* évfolyama. Előszavában pontokba foglalva ismertették az *Évkönyv* eltérő vonásait az előzőkétől:

1. „Eltérünk a porosz katalógizálástól, s a szerző nélküli könyvceimeket eredeti és természetes alakjukban írtuk le. Ha tehát valaki ebben a kötetben a Magyar Shakespeare Tár-

keresi, ne a Tár alatt, hanem a Magyar alatt keresse. 1914 júliusáig még a porosz katalógizálási forma szerint vétettek fel a címek, mi már az eredeti címek szerint katalógizáltunk. Az első félév címeit tehát átalakítottuk.

2. A betűrendes jegyzékben ritkított betűkkel tárgyszók alatt is megtalálja a kereső, hogy valamely szakban milyen könyvek jelentek meg. A próba fogja megmutatni, hogy ezt az újítást érdemes-e tökéletesíteni. Hogy a keresőnek így kényelmesebb, az első pillanatra is természetesen látszik.
3. A szakjegyzékben, mely a kötetet bevezeti, lényeges változás nem történt. Nem azért, mintha nem lett volna rá szükség, hanem azért, mint mintája, a Heinrich-féle szakjegyzék, a jövő esztendővel gyökeres változásokon fog átmenni. ... Csak az egyes tudományok nagyon rosszul jártak az előző évkönyvekben. A címek korábbi megfogalmazásaiból kimaradtak pl. Szépművészet, Művelődéstörténet. Az előbbit az 1. csoportba, utóbbit a 10-be tettük.⁶⁰

A *Corvina* anyagát a Központi Statisztikai Hivatal kötelepéldányai alapján egészítették ki, s ennek következtében az 1913. évi 1928 könyvcímmel szemben 2607-et sorolnak fel. A könyvek címeírása teljes, az árat is mindig feltüntetik. A könyvjegyzék után a magyar hírlapirodalomról kapunk képet, szakok szerinti összeállításban. A *Magyar Könyvészet* második része a *Könyvkereskedelmi Címtár*, amelyben a könyvkereskedők, könyvkiadó vállalatok, antikváriusok, kölcsönkönyvtárak, zeneműkereskedők pontos címét találhatjuk.

Pikler Blanka és Kóhalmi Béla az 1915. évi könyvészetét az 1914. évihez képest némileg megváltoztatva szerkesztette.

1915-ben már teljes erővel éreztette hatását a háború, s ez meglátszik a meggyérült könyvtermésen.

A megjelent könyvek száma:

1913-ban	1914-ben	1915-ben
1928	2607	1880

Néhány könyvcím után a szerzők figyelmeztetik a kutatót, hogy a könyvcím hiányos. Ezekhez a címekhez újságkivágások révén jutottak, de a könyvet magát megszerezni nem tudták.

„Amennyivel több címet adunk itt, mint amennyit a könyvkiadók és bizományosok beküldte könyvekből összeállítani lehetett volna — számokban 882-öt — azt jórészt ... a Központi Statisztikai Hivatal igazgatójának és könyvtárosának köszönhetjük, kik készséggel támogatták munkánkat. ... Ennek a támogatásnak értéke különösen akkor tűnik ki, ha összevetjük, hány ismeretlen könyv címéhez jutunk a Statisztikai Hivatal könyvtárában, s mennyihez úgy, hogy újságkivágások és folyóiratok könyvrovata nyomán indítunk eredménytelen hajsztát. De éppen az a tény, hogy mégsem nélkülözhetjük a lapok és folyóiratok közléseit, bizonyíték arra, hogy a könyvészet teljessége csak egyféleképp érhető el, ha a Nemzeti Múzeum nyomtatványi osztályával kapcsolatosan társadalmi szervek s elsősorban természetesen a Magyar Könyvkereskedők Egyletének bevonásával készülne az állami könyvészet.”⁶¹

Pikler Blanka és Kóhalmi Béla összeállításában jelent meg még a *Magyar Könyvészet 1916. és 1917. évfolyama*. Az 1917-es év könyvtermése már eléri — a forradalom felé való haladás jele ez — a legutolsó békés esztendő termését: a szerkesztők 2713 könyvet sorolnak fel 1917-ben az 1916. évi 2363 címmel szemben, ez mintegy 14%-os emelkedést mutat. Az előző két esztendő *Magyar Könyvészetéhez* hasonlóan Pikleréknek most is a Központi Statisztikai Hivatal támogatásával sikerült megközelíteniük a teljességet.

Pikler Blanka a Horthy-korszakban a könyvtárból kiszakítva is tovább folytatta bibliográfusi tevékenységét. „Ez időtől a felszabadulásig — írja önéletrajzában — a legkülönbözőbb munkákat vállaltam, főleg azonban a Magyar Könyvészet összeállításával foglalkoztam, amit már 1914-től szerkesztettem volt, természetesen a kommun bukása után már csak névtelenül. Dolgoztam több lexikonnál, magán- és egyesületi könyvtárakat rendeztem, többek közt a Magántisztviselők nyomtatásban is megjelent katalógusát készítettem.”⁶² Az 1924-ben megjelent *Magyar Könyvészet 1921—23* című könyvkereskedői bibliográfia már nem tüntette fel szerkesztője, Pikler Blanka nevét.⁶³ Ennek a szótár formában készült *Könyvészetnek* nincs címlapja: a cím az első füzet borítékján található. A bibliográfia a könyvárusi forgalomba nem került kiadványokat is felsorolja, s a könyveket nemcsak a szerzők, hanem a címek szerint is nyilvántartja. Címleírásai pontosak, megbízhatóak, néhol még azt is közlik, hány példányban jelent meg a könyv. A jól áttekinthető betűrendből kiemelkednek a ritkán szedett tárgyszavak.

1924—1929 között egyedül a *Corvina Új Könyvek* rovata tartalmazta a kurrens nemzeti bibliográfiát, de az első magyar könyvtárosnő ebben a munkában már nem vett részt.

1925-ben Braun Róberttel együtt összeállította az *Általános magyar könyvjegyzéket*, amelynek célja a kiadóknál kapható összes magyar könyv összeírása volt. Az eddig megjelent kereskedelmi könyvjegyzékek ellentétben a szerző nevének, a mű címének és árán kívül szerkesztői a könyv formátumát, lapszámát és megjelenési évét is közölték. A könyvjegyzék szakbeosztásában a tudományos rendszerességet igyekeztek összeegyeztetni a gyakorlati követelményekkel. Tartalmára nézve hasonlít a *Whitaker-féle Reference Catalogusra*, de beosztása Dewey rendszere alapján történt.

A bibliográfia nem autopszia, hanem csak cédulák alapján készült, amiből több hibás leírás adódott.

A jegyzéket egy teljes betűrendes név- és tárgymutató egészíti ki, melybe „minden közhasználatú rokonértelmű kifejezést (tehát pl. Szentírás, Biblia, Ótestamentum, Újtestamentum, Evangélium, Ószövetség, Újszövetség)”⁶⁴ felvettek.

Ez a több mint tizenhatezer könyvcímből álló bibliográfia 20 000 példányban került forgalomba, s még a magyar kiadással egyidejűleg angol nyelven *A List of all Hungarian Books in Trade* címmel is megjelent, „ami lehetővé tette a könyvjegyzék gyors és könnyű használatát azok számára is, akik előtt a magyar nyelvet titok fátyla fedi”.⁶⁵

Két évvel később adták ki másodszor az *Általános magyar könyvjegyzéket*, amely nemcsak külsőleg, hanem tartalmilag is szebb, jobb a réginél, „Az új kiadás 62,7%-os növekedést mutat a régihez képest. Ezt a növekedést nemcsak a régi kiadás óta megjelent új művek okozzák, hanem a régi anyag újabb gondos átnézése is. ... Hogy az index hasznavehetőségét növeljük, az eddigi név- és tárgymutatót kiegészítettük a szépirodalmi művek címmutatójával is. ...”

A szerkesztők törekvése volt „oly jegyzéket adni az élő magyar irodalomnak, amely úgy teljesség, mint tudományos pontosság és gyakorlati hasznavehetőség tekintetében megállja a helyét bármely nemzet hasonló műve mellett”.⁶⁶

A *Századunk* a bibliográfiát a Magyar Könyvkereskedők Egylete megbízásából készült *Irodalmi Tájékoztatóval* hasonlítja össze.

„A kettő közül a Lantos-féle, bár magánvállalkozás, első pillantásra is felülmúlja a Magyar Könyvkereskedők Egylete megbízásából készült Irodalmi Tájékoztatót. A különbség a kettő között akkora, mint amekkora a gyakorlatban is bevált fölényes szak tudás és a csak gyakorlati emberek tudása. A Lantos-féle jegyzék bővebb mert gondosan felöleli a régiebb, de még kapható és a szerzők kiadásában megjelent könyveket is; pontosabb és teljesebb címét a lapszámmal és a megjelent évszámmal megtoldva közli, beosztása részletesebb és szakszerűbb, név- és tárgymutatója a gyakorlati alkalmazásban is feltétlenül használhatóbb, mint az Irodalmi Tájékoztatóé. Csak egy hiánya van. Nem közli, hogy a könyvek melyik kiadónál jelentek meg.”⁶⁷

A Magyar Könyvkereskedők Egyesülete 1932-ben megindította a *Magyar Könyvkereskedők Évkönyvének Új folyamát* Gulyás Pál szerkesztésében. Az *Új folyam*, mely az Országos Széchényi Könyvtár kötelempéldányainak alapján készült, első és egyetlen kötete az 1930. év kurrens bibliográfiáját tartalmazza. A jegyzékhez járuló 113 oldalas tárgy- és névmutatót Pikler Blanka állította össze.⁶⁸

A Magyar Könyvkereskedők Egyesülete 1934. július elsejével beszüntette a *Corvinában* az újonnan megjelent könyvek rovatát és *Magyar Könyvészet. Újonnan megjelent könyvek, folyóiratok és térképek jegyzéke* címen egy kéthetenként megjelenő időszaki kiadványt bocsátott ki. Ennek meg nem nevezett szerkesztője Pikler Blanka volt, aki a Széchényi Könyvtár kötelempéldányai alapján igyekezett a jegyzéket kiegészíteni.⁶⁹

Az 1930-as évek közepétől Pikler Blanka kiadványszerkesztőként működik. Különböző lexiokonoknál vállalt korrektori munkát, különösen a Lantos, Révai és Dante kiadóknál. Ez a munka sem volt számára új, hiszen az 1928-ban megjelent *Madzsar-féle Társadalmi lexikon* szerkesztésénél már sokat segédkezett. A hat kötetes *Új lexikon* (Dante-Pantheon), valamint *Juhász Vilmos: Nyersanyagháború* című könyvének táblázatai mögött Pikler Blanka pontos munkája rejlik.

1945-ben a már 62 éves Pikler Blankát — rehabilitálása után — nyugdíjazták. A munkát azonban nem hagyta abba. 1946-ban a Szikra Könyvkiadónál kezdett dolgozni, ahol *Czöbel* Ernő munkatársaként marxista művekhez mutatókat, tartalomjegyzékeket, bibliográfiai függelékeket készített. Minden marxista, kiadvány átment a kezén, de — a *Magyar Könyvészet* 1945—1960. I. kötetének alapján — mindössze öt könyv tünteti fel nevét a közreműködők sorában.⁷⁰

1957. április 11-én (más forrás szerint 13-án) halt meg az első magyar könyvtárosnő, Szabó Ervin egyik leghűségesebb munkatársa, könyvtárosi célkitűzéseinek egyik legjobb megértője.

Jegyzetek

1. Sallai István—Sebestyén Géza: *A könyvtáros kézikönyve*. 2. átd. kiad. Bp., 1965. 40—46. l.
2. *A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelete*. = *Magy. Könyvszle.* 1898. 1. sz. 82—91. l.
3. *Magy. Könyvszle.* 1901. 417. l.
4. Szabó Ervin: *Emlékirat a községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten*. = *Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai*. Bp., 1959. 207—265. l.
5. György Aladár: *Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben*. 1—2. köt. Bp., 1886—1887.
6. Szabó Ervin: *Általános irányelvek népkönyvtárak könyveinek megválogatására*. Szabó Ervin, i. m. 87—98. l.

7. *Magy. Könyvszle.* 1898. 1. sz. 82—91. l.
8. *Magy. Könyvszle.* 1903. 441. l.
9. Remete László: *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története.* Bp., 1966. 60. l.
10. Remete László: i. m. Remete László: *A budapesti könyvtárügy úttörői.* (Hat arcképvázlat.) Bp., 1964. Remete László: *A Szabó Ervin Könyvtár a Tanácsköztársaság alatt.* Bp., 1957. Remete László: *A Fővárosi Könyvtár az ellenforradalom első éveiben.* Bp., 1962. *Kőhalmi Béla: A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye.* Bp., 1959.
11. *Új Magyar Lexikon*, 5. köt. 431. l.
12. Markos György szóbeli közlése
13. Pikler Blanka: *Önéletrajz.* (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Személyi iratok, 1949.)
14. *Kávésipari Szakközlemény.* 1895. 160. sz.; 1896. 191. sz.; 1900. 281. sz.
15. *A Budapesti VII. kerületi m. kir. Állami Főgymnasium ... értesítője az 1902—1903-ik iskolai évről.* Bp., 1904., illetve Martos Vilmos szóbeli közlése alapján. (Az értesítő csupán azt közli, hogy Pikler Blanka az iskola VIII. osztályú magántanulója, de — a 11.842/1903. sz. min. rendeletre hivatkozva — mellőzi érdemjegyei felsorolását (136. lap.)
16. Demény Pál szóbeli közlése.
17. Lencsés Jánosné szóbeli közlése.
18. *Kőhalmi Béla* közlése.
19. *A Nő és a Társadalom.* 1904—1913.
20. Martos Vilmos szóbeli közlése.
21. FSZEK, Személyi iratok, Pikler Blanka, 1908. febr. 25.
22. Szabó Ervin: *A Városi Nyilvános Könyvtár 8. jelentése az 1914. évről.* = *A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője.* 9. évf. 1—2. l.
23. Remete László: *A budapesti könyvtárügy úttörői.* Bp., 1964. Pikler Blanka 35—40. l.
24. FSZEK, Személyi iratok, 1916. május 2.
25. Tiszay Andor közlése.
26. Lencsés Jánosné szóbeli közlése.
27. Solti Gabriella és Demény Pál szóbeli közlése.
28. Dr. Markos György szóbeli közlése.
29. Solti Gabriella szóbeli közlése.
30. FSZEK évkönyve 1943—1945. Bp., 1946. 23. lap.
31. I. önéletrajz, FSZEK, Személyi iratok, 1949.
32. A pontos dátumokat Pikler Blanka munkakönyve alapján írtam le.
33. Martos Vilmos szóbeli közlése.
34. Virág Miklósné szóbeli közlése.
35. Martos Vilmos szóbeli közlése.
36. Remete László: *A budapesti könyvtárügy úttörői.* Bp., 1964. 39. lap.
37. *A Nő és a Társadalom*,
1908. ápr. 1-i sz.
1909. máj. 1-i sz.
1910. jún. 1-i sz.
1911. máj. 1-i sz.
1912. ápr. 1-i sz.
38. *A Nő és a Társadalom*, 1913. máj. 20-i sz. A Nő, 1914. ápr. 5-i sz.
39. FSZEK, Személyi iratok, Pikler Blanka, 1908. jún. 17.
40. FSZEK, Személyi iratok, Pikler Blanka, 1910. május 2.
41. *Útmutató a könyvtár használói számára.* 3. kiad. Bp., 1918. Városi Nyilvános Könyvtár. 12—50. lap.
42. Remete László: *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története.* Bp., 1966. 111. l.
43. *Útmutató a könyvtár használói számára.* 3. kiad. Bp., 1918. Városi Nyilvános Könyvtár.
44. Szabó Ervin: *A Városi Nyilvános Könyvtár 8. jelentése az 1914- évről.* = *A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője.* 1915. 1—2. sz.
45. Pikler Blanka: *Rendelőosztály 1915-ben.* = *A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője.* 1916. 18—22. l.
46. L. 45. sz. jegyz.
47. Pikler Blanka: *Rendelőosztály.* = *A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője.* 1917. 18—20. l.
48. Remete László: i. m. 53—56. l.
49. *Hírek és közlések.* = *A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője.* 1916. 124. l.
50. Tiszay Andor: *Könyvtárunkkal kapcsolatos képdokumentumok a magyar Tanácsköztársaság idejéből.* = *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve.* 1958—59. 113. l.

51. A Tanácsköztársaság könyvtárügyére vonatkozó megállapításokat I.: *Kőhalmi Béla: A magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye*. Bp., 1959. 191—250. 1., valamint *Remete László* i. m. 6. 1.
52. *Közli Remete László: A Fővárosi Könyvtár az ellenforradalom első éveiben*. Bp. 1962. 71. 1.
53. *Közli Remete László* a 62. sz. jegyzetben i. műben 72. 1.
54. *Remete László* i. m. 72. 1.
55. Fővárosi Levéltár Közig. 4141/1919. Fővárosi Tiszti Ügyészség.
56. *Kremmer Dezső: A Városi Nyilvános Könyvtár 15. évi jelentése az 1921. évről.* = *A Buda-pesti Városi Könyvtár Értesítője*. 1922. 4. 1.
57. *Mit akar a Könyvtári Szemle?* = *Könyvt. Szle.* 1913. 1. sz.
58. *Kőhalmi Béla: A magyar nemzeti bibliográfia kérdése.* = *Könyvt. Szle.* 1913. 11—12. sz. 93—94. és 101—103. 1.
59. *Magyarország bibliográfiája*. Szerk. *Pikler Blanka*. 1. évf. 1914. 3—6. sz.
60. *Néhány magyar szó.* = *Magyar Könyvkereskedők Évkönyve — Magyar Könyvészet 1914—*. II. *Könyvkereskedelmi üzleti címjár.* Szerk. *Kőhalmi Béla és Pikler Blanka*. Bp., 1915. V—VI. 1.
61. *Előszó.* = *Magyar Könyvkereskedők Évkönyve — Magyar Könyvészet*. 1915. Szerk. *Kőhalmi Béla és Pikler Blanka*. Bp., 1916. 5—6. lap.
62. *Pikler Blanka* i. önéletrajza.
63. [*Pikler Blanka*.] *Magyar Könyvészet 1921—23. Az 1921—23 években megjelent könyvek betűrendes jegyzéke és tárgymutatója*. Bp., 1924. Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesülete. 491. 1.
64. *Általános magyar könyvjegyzék*. Szerk.: *Pikler Blanka és Braun Róbert*. Bp., 1925.
65. *Általános magyar könyvjegyzék*. Második bővített kiad. Szerk. *Pikler Blanka és Braun Róbert*. Bp., 1927. 7. 1.
66. L. 65. sz. jegyz.
67. *Két magyar könyvjegyzék*. Ism. KF. = *Századunk*. 1927. 4. sz. 258. 1.
68. *Pikler Blanka: Útmutatás a tárgy- és címmutató használatához.* = *Magyar Könyvkereskedők Évkönyve*. V. F. — *Magyar Könyvészet*. 1930. Bp., 1932. Tárgy- és névmutató. 1. 1.
69. Méltánytalanul elmarasztaló ismertetését l. *Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve*. Bp., 1942. 2. köt. 66. 1.
70. *Lenin*, V[ladimir] I[l'ics]: *Materializmus és empiriokríticizmus*. Ford. *Czóbel Ernő*. Az idézett művek jegyzékét *Pikler Blanka* állította össze. Bp., 1948. Szikra. 396. 1.
Engels, [Friedrich]: *A család, a magántulajdon és az állam eredete*. Sajtó alá rend. *Liszka Zoltán, Pikler Blanka*. Bp., 1949. (Marxizmus—Leninizmus kiskönyvtára 42—44.)
Marx—Engels: Művészetéről, irodalomról. (A mutatókat összeáll.: *Pikler Blanka*.) Bp., 1950. 244. 1.
Engels, [Friedrich]: *A természet dialektikája*. Ford. *Gáspár Endre, Liszka Zoltán*. Az idézett művek jegyzékét a név- és tárgymutatót [összeáll.] *Pikler Blanka*. Bp., 1952. 410. 1.
Lenin, V[ladimir] I[l'ics]: *Filozófiai füzetek*. Ford. *Bolyai Ernő*. A tárgymutatók rendezte *Köves Béla*. A névmutatót készítette *Pikler Blanka*. Bp., 1954. 441. 1.

La première bibliothécaire hongroise, Blanka Pikler

M. VÉKONY

L'article nous présente la vie et l'oeuvre de la première bibliothécaire hongroise, Blanka Pikler qui, durant la première guerre mondiale, s'était engagée dans le combat antimilitariste. Elle menait à la fois une lutte contre la guerre, contre l'oppression des femmes qu'elle voulait faire entrer en possession de tous les droits humains, et enfin pour la cause de la bibliothèque. C'est sur le conseil du célèbre bibliothécaire progressiste hongrois de l'époque, Ervin

Szabó, que Blanka Pikler commence à travailler dans la Bibliothèque municipale de Budapest, dirigée par celui-ci. Ervin Szabó n'aura pas à regretter de l'avoir attirée vers cette profession tout en citant l'exemple de l'Europe occidentale et des USA „où les femmes l'emportent sur les hommes lorsqu'il s'agit du traitement et de la manutention du livre”. Il ne tardera pas non plus à reconnaître B. Pikler comme l'un de ses meilleurs collaborateurs qui, avec zèle et connaissances, l'aidait à réaliser ses programmes. — En faisant connaître l'activité que B. Pikler déploya en tant que bibliothécaire et participante des mouvements ouvriers, l'article permet également au lecteur de connaître un esprit claire et une vie de femme vouée à une tâche qui fut celle de l'humanisme.